

**Tatjana Šćepanović, Fakultet za poslovne studije - Montenegro Business School,
Univerzitet „Mediterran“**

Ekonomski aspekt programa priključivanja Crne Gore u NATO

Crna Gora je obnavljanjem nezavisnosti 21.maja 2006.godine definisala **razvojni put ka evroatlanskim integracijama** kroz dva spoljno-politička pravca djelovanja i to kroz integraciju u EU i integraciju u NATO.

Osnovni cilj NATO je da čuva i osigurava bezbjednost zemalja članica, bilo političkim ili vojnim sredstvima, i da omogućava zaštitu zajedničkih osnovnih vrijednosti: demokratije, ljudskih sloboda, solidarnosti, blagostanja, mira i stabilnosti i vladavine prava.

Saradnja između NATO i Crne Gore započeta je 29. novembra 2006, kada je na samitu u Rigi, NATO pozvao Crnu Goru da bude dio Partnerstva za mir. Od 2006.godine, pa do danas, ta saradnja je podignuta na najviši nivo i može se očekivati da će Crna Gora uskoro postati članica NATO. Ali, priča o članstvu u NATO uvijek je bila obilježena velikim raspravama koje su nažalost dovodile i do licitiranja podacima, čestim skrivanjem činjenica i velikim predrasudama usljed nedovoljne informisanosti građana. Učlanjenje u NATO ima pozitivnu i negativnu stranu kao i sve u životu i o tome treba govoriti otvoreno.

Ulazak Crne Gore u NATO i razvijanje odnosa sa Alijansom, kroz program Partnerstvo za mir i mehanizme unutar njega, u periodu koji slijedi, garantuje stabilnost i bezbjednost koja je potrebna da bi se ostvarili ostali strateški ciljevi Crne Gore, kao što je priključenje EU. Integracijom u NATO, Crna Gora obezbjeđuje bezbjednosni okvir za odbranu od potencijalnih kriza i, istovremeno, promovirše svoj demokratski i ekonomski razvoj.

Nacionalna sigurnost zemlje je vrlo bitna za razvoj ekonomije, ali je sa druge strane ekonomska stabilnost bitna za bezbjednost. Ekonomski rast i razvoj tranzicionih ekonomija kakva je Crna Gora

zavise od mnogih faktora, pri čemu su direktne strane investicije često označene, makar kada je reč o istočnoj Evropi, kao faktor koji je najviše doprinosi ekonomskom rastu tranzicionih privreda.

Strane direktne investicije utiču na rast ekonomije na više načina: veliki su izvor sredstava, povećavaju zaposlenost i izvoz, služe za pokrivanje tekućeg deficita koji je karakterističan za ekonomije u tranziciji. Osim toga što predstavljaju značajan priliv sredstava za pokrivanje spoljnotrgovinskog deficita i povećanje zaposlenosti i izvoza, ove investicije omogućavaju i prenos novih tehnologija i znanja, a mogu dovesti i do značajnog poboljšanja konkurentnosti na domaćem tržištu. Sa stranim investicijama uglavnom dolazi i obuka novozaposlenih, što doprinosi razvoju ljudskog kapitala u zemlji domaćinu, a država pri tome ubira dodatne poreze na prihod. Takođe, priliv stranih direktnih investicija značajno doprinosi ekonomskom rastu, te su jedan od osnovnih pokretača ekonomskog rasta.

Ako se posmatra naša zemlja, zaključak je da je u pitanju jedna mala otvorena ekonomija koja je potkapitalizovana, koja ima zanemarljivu akumulaciju kapitala i nisku domaću štednju. Jedini ozbiljan izvor sredstava predstavljaju strane direktne investicije, a ista ili slična situacija je i u ostalim istočnoevropskim zemljama.

Strani investitori prilikom analize odredišta svojih ulaganja u inostranstvu prije svega analiziraju ekonomske pokazatelje, odnosno to koliki će profit takva investicija donijeti.

Nivo bezbjednosti neke zemlje značajno utiče na rizik ulaganja u tu zemlju. Stoga su bezbjednost i ekonomski rast u direktnoj vezi, jer utiču na stvaranje ambijenta pogodnog za investiranje.

Uređeno i bezbjedno okruženje lakše će privući investicije od okruženja u kome nivo bezbjednosti nije na ogovarajućem nivou, prvenstveno zato što je bezbjednost potrebna kako bi investitori sačuvali svoju imovinu i ostvarili profit. Rizik zemlje se definiše kao skup različitih rizika povezanih sa investiranjem u stranu zemlju, te je veoma bitan faktor za priliv investicija. Ukoliko je rizik veliki, smanjuje se interesovanje stranih investitora za ulaganje u konkretnu zemlju.

Iskustvo postsocijalističkih država koje su postale članice NATO pokazuje da je u svima zabilježen **rast stranih direktnih investicija (SDI) i bruto domaćeg proizvoda (BDP)**.

Ukoliko se posmatraju strane direktne investicije može se primijetiti da je kod grupe zemalja koje su se učlanile u NATO došlo do rasta priliva stranih direktnih investicija u godini pristupanja NATO savezu.

Najmanji rast je zabeležen u Mađarskoj i iznosio je 4,65% u odnosu na prethodnu godinu, u Bugarskoj 47%, Češkoj 79%, Rumuniji 166%, dok ovaj indeks u Litvaniji iznosi čak 289%. Činjenica je da je u posmatranom periodu došlo do značajnog priliva SDI, a period prije pristupanja bio je obilježen reformama koje su sprovedene u svim sferama, što je samo po sebi podrazumijeva uvođenje korjenitih promjena kako u ekonomiji, tako i u svim ostalim sektorima države. Nije dovoljno reformisati samo bezbjednosni sektor i Ministarstvo odbrane i Vojsku ili policiju, već kompletan državni sistem. Znači, čitava država ulazi u NATO, to je ono što uvijek i isključivo zavisi od nivoa reformi koje budu postignute na čitavom nivou, u čitavoj državi, kako u sistemu bezbjednosti, tako u sistemu pravosuđa, zdravstva ili bilo kom drugom sistemu.

Na drugoj strani, rast BDP u godini priključenja se kretao od 1,3% u Češkoj do 8,9% u Letoniji. U periodu od tri godine nakon članstva rast BDP-a je zabilježen u svim postsocijalističkim državama. Najniži zabilježeni rast bio je u Poljskoj 2,3% a najviši u Letoniji 10,9%.

U periodu od 1912. godine do današnjih dana na Balkanu se odigravao niz velikih ratnih sukoba, koji su bili veći od onih koji su se odigrali u Evropi. Crna Gora kao mala država koja se nalazi na istorijski nestabilnom području mora voditi računa i na vrijeme zaštititi interese, a NATO je upravo garancija za očuvanje bezbjednosti i sigurnosti. Danas NATO predstavlja jedan od **mehanizama borbe protiv terorizma, organizovanog kriminala** i proliferacije oružja za masovno uništenje. Takođe u okviru saradnje NATO članica moguće je, razmjenom bezbjednosnih podataka i uspostavljanjem većih standard bezbjednosti, preventivno djelovati na neke od ovih pojava.

Imajući u vidu karakter, ulogu i strukturu NATO, troškovi učlanjenja u Alijansu mogu se podijeliti na indirektno i direktno.

Indirektni troškovi predstavljaju najveći dio troškova i čine ih troškovi izgradnje i održavanja oružanih snaga država članica, kao i troškovi postizanja njihove usaglašenosti sa NATO snagama. Dodatno, u indirektno troškove spadaju i troškovi raspoređivanja djelova oružanih snaga država članica prilikom operacija pod vođstvom NATO. U okviru indirektnih troškova treba imati u vidu i troškove održavanja predstavništava države članice u Briselu.

Standard NATO koji se odnosi na izdvajanja za odbranu je u odnosu na BDP na nivou od 2%.

Direktni troškovi su troškovi kojima direktno upravlja NATO na osnovu doprinosa država članica. Način zajedničkog finansiranja NATO troškova zasnovan je na formuli koju utvrđuje sama Alijansa, ali i države članice. Formula se u osnovi zasniva na BDP države članice, paritetu kupovne moći, kao i na drugim faktorima tj. zasniva se na sposobnosti plaćanja svake pojedinačne države članice i predstavlja mali dio njihovih ukupnih troškova.

Prosječan nivo doprinosa koje daju države članice NATO zajedničkim budžetima na nivou je od *0,027% BDP*. Važno je napomenuti i to da države članice finansiraju izdatke samo onih NATO programa u kojima žele da učestvuju. Treba imati u vidu to da je princip zajedničkog finansiranja, kao i kreiranje i realizovanje svih NATO politika zasnovano na konsenzusu država članica.

Kada je riječ o integracijama u NATO, treba ih posmatrati u kontekstu pružanja **garancija kolektivne bezbjednosti**, što je i osnovni motiv integracije, a u skladu sa projektovanim razvojnim ciljem Crne Gore. Pitanje koje se nameće je da li bi u slučaju izgradnje samostalnih odbrambenih kapaciteta Crna Gora bila sposobna za to, s obzirom na odbrambeni budžet od *58 miliona evra* (koliko je planirano za 2011.godinu), ili bi sve moralo biti podređeno stvaranju nekog znatno većeg vojnog budžeta. Zaključak je da Crna Gora ne bi bila sposobna da to uradi ukoliko raspolaže tim budžetom, kao i da nema potrebe da u Crnoj Gori budu izgrađeni svi oblici vojnih struktura, koje su primjerenije velikim državama. Te stoga mogućnost korišćenja zajedničkih resursa NATO čini učlanjenje znatno prihvatljivijim od koncepta samostalne izgradnje odbrambenih snaga vojno nesvrstane države, jer je riječ o mnogo manjim troškovima u apsolutnom iznosu.

Ulaskom u NATO, Crna Gora može da koristi **milionska sredstva iz fonda za izgradnju infrastrukture** (NSIP-The NATO Security Investment Programme). Bugarska je iz ovog fonda dobila *75 miliona* eura za modernizaciju vojske i pripremu jedinica za mirovne misije, dok će Hrvatska u narednih 5 godina dobiti *40 miliona* za rekonstrukciju vojnih objekata.

Takođe, ulaskom u NATO, crnogorska prehrambena industrija dolazi u bolju poziciju da bude na listi dobavljača namirnica za NATO osoblje i vojnike. NATO kodifikacija je jedinstven sistem identifikacije, klasifikacije i označavanja materijalnih sredstava u oružanim snagama kako država članica NATO, tako u još preko 30 država koje nijesu članice, sa zadatkom da se oprema klasifikuje.

Crna Gora je izabrala **NATO sistem kodifikacije** kao jedan od svojih partnerskih zadataka, s ciljem da osigura neprekidnost, sigurnost i brzinu u snabdijevanju vojnom opremom i rezervnim djelovima. NATO kodifikacioni sistem donosi korisnicima mnoge prednosti, jer se globalno primjenjuje i razvija transparentnu bazu podataka, unapređuje se uključivanjem podataka o sredstvima odnosno proizvodima iz zemalja koje nijesu u NATO, prilagođava podatke koji su neophodni potrebama UN, koristi najsavremenije medije za distribuciju i izmjenu podataka među korisnicima sistema i dr. Domaća kompanija koja postane dobavljač, dobija NAMSA sertifikat, koji predstavlja garanciju kvaliteta njenih proizvoda u svijetu.

Od **negativnih strana ulaska u NATO**, na prvom mjestu se može istaći zagađenje životne sredine. Mnoga mjesta gdje su bile NATO baze, imala su problem sa zagađenjem životne sredine (Portoriko, Korzika, Napulj, Vičenca...). Stoga, treba staviti akcenat na poziciju da je Crna Gora ekološka država i da su zaštita životne sredine i turizam njeni prioriteti. Od zvaničnika NATO treba jasno zahtijevati izjašnjenje o građenju baza na teritoriji, korišćenju postojećih i definisati koje oružje smije da uđe na teritoriju Crne Gore.

Iako NATO nije nadnacionalna institucija, kao što je to EU u kojoj dolazi do transfera suvereniteta ili makar do transfera njegovog značajnog dijela, u slučaju pridruživanja NATO dolazi **do gubitka dijela suvereniteta**. Znači, potrebno je da države članice budu spremne na kompromise, posebno kada je riječ o osjetljivim temama o kojima neke članice imaju jasne i izražene stavove, to ipak ne znači da će nužno doći do gubitka suverenosti u slučajevima koji su važni za državu članicu.

Na osnovu istraživanja građani pokazuju blagi porast pozitivnog stava ka učlanjenju u NATO koji iznosi u *2009.g.-30%*, a u *2010.g.-32%*. Takođe prisutan je i tendencija pada onih koji su protiv članstva u NATO te iznosi *2009.g.-43,3%*, a u *2010.g.-40,1%*. Izvjesno je da su osnovni uzroci ovakvog raspoloženja građana nedovoljna informisanost, predrasude, mitovi i zablude. Ipak, političko mišljenje i stav svakog pojedinačnog građanina ne smiju biti predmet kvalifikacije (pre)ostalih stavova i mišljenja, jer bi trebalo da budu izraz individualnosti svakog pojedinca.

Paradoks predstavlja i činjenica što je većina građana opredijeljena za ulazak u EU, koja je u strateškom partnerstvu sa NATO i čija većina zemalja pripada tom savezu.

Zvanično nijedan dokument tijela Evropske unije ne precizira to da je učlanjenje u NATO uslov za učlanjenje u Uniju. Međutim, ukoliko se posmatra istorijski kontekst postsocijalističkih država, može se zaključiti da nijedna od 12 postsocijalističkih država koje su postale članice EU nije ostala van NATO saveza, tj. sve su se **prije integracije u EU integrisale u NATO**. Primarni razlog zbog koga su se prvenstveno integrisale u NATO je što se prilagođavanje standardima NATO u značajnoj mjeri poklapa sa standardima EU. Inače, Evropski parlament smatra da **NATO čini srž evropske odbrane i bezbjednosti**, pa stoga treba očekivati da će on i dalje biti okvir za primarnu bezbjednosnu stabilizaciju postsocijalističkih država.

Učlanjenje u NATO predstavljalo bi indikator spremnosti Crne Gore da na globalnoj sceni doprinosi očuvanju mira i sigurnosti. Tranzicioni proces je proces kako ekonomskih, političkih i mentalnih, tako i bezbjednosnih reformi. Osnovni cilj sprovođenja ovih reformi jeste povećanje sveukupnog kvaliteta života u Crnoj Gori.

Iz svega navedenog može se zaključiti, interes Crne Gore može biti samo jedan, a to je, da prihvati ispruženu ruku koju joj pruža savez najmoćnijih država svijeta, zanemari predrasude te stavi ekonomske ciljeve razvoja ispred političkih i krene ka povećanju sveukupnog kvaliteta života.

Za sve one koji su u nedoumici što zbog predrasuda, emotivnih shvatanja istorijskih činjenica, neoprvdanih političkih razloga može se izdvojiti citat **Vinstona Čerčila : «Nema vječnih prijatelja, ni vječnih neprijatelja, već samo vječnih interesa»**.